

Har de vokst det av seg? Generasjons- og livsfaseforklaringer på ungdoms holdninger til frivillig organisering

Dag Wollebæk og Jacob Aars

Uni Rokkansenteret, Bergen

I denne artikkelen analyserer vi holdninger til frivillighet og organisasjonsdeltakelse blant ulike aldersgrupper. Spørsmålet vi reiser, er om forskjeller i holdninger mellom aldersgrupper primært er livsfase- eller generasjonsbetingede. Til å besvare disse spørsmålene benytter vi to befolkningsundersøkelser med frivillighet som tema. Den første ble gjennomført i 1998, og den andre ble gjennomført i 2009. Mange av spørsmålene er like i de to undersøkelsene. Selv om vi ikke kan følge enkeltpersoner over disse elleve årene, har vi undersøkt om dagens 27–35-åringer svarer det samme som 16–24-åringene gjorde i 1998. Vi har i tillegg undersøkt betydningen av utskiftning av alderskohorter i befolkningen. Ungdoms svar på holdningsspørsmålene i 1998-undersøkelsen varslet om et nytt, mer individualisert organisasjonssamfunn. I dag kan vi slå fast at det er stor grad av stabilitet i holdningene til frivillig organisering internt i kohortene. Våre analyser viser med andre ord at generasjonsperspektivet er klart viktigere enn livsfaseperspektivet for å forstå holdningsforskjeller mellom aldersgruppene. Hvis det er rett, slik blant annet forskningen om valgdeltakelse har vist, at deltakelsesmønstrene setter seg i ung alder, er det grunn til å anta at endringene vi har observert over den siste tiårsperioden, kommer til å tilta i styrke og betydning i årene framover.

For ti år siden skrev en av oss om «Moderniseringen av organisasjonssamfunnet i et generasjonsperspektiv» (Wollebæk 2001). Bakgrunnen for artikkelen, som ble utgitt i det aller første nummeret av *Tidsskrift for ungdomsforskning*, var at ungdoms holdninger til frivillig organisering skilte seg sterkt fra det vi fant blant voksne og eldre på en lang rekke spørsmål.

Det ble slått fast at ungdom ga uttrykk for en pragmatisk og instrumentell tilnærming til frivillighet. Hva den unge selv fikk ut av aktiviteten, sto i sentrum. Ungdom var mer autonome i sine organisasjonstilknytninger enn eldre; de var svakere knyttet til enkeltorganisasjoner og la mindre vekt på å være medlemmer av organisasjoner de deltok i. Organisasjonene ble primært sett på som tilretteleggere av og arenaer for aktivitet uten særlig egenverdi. Unge var i mindre grad enn voksne og eldre opptatt av frivillig sektors autonomi og særpreg, og de så få problemer knyttet til betaling for frivillig arbeid. I sum ga de uttrykk for holdninger som sto datidens organisasjons-Norge fjernt (Wollebæk 2001, se også Wollebæk mfl. 2000).

Det er to mulige tolkninger av klare aldersforskjeller i en tverrsnittsunnersøkelse, og artikkelen vurderte sannsynligheten i disse tolkningene opp mot hverandre. Enten ville ungdom bære med seg sine holdninger videre (generasjonsperspektivet), eller så ville de «vokse det av seg» (livsfaseperspektivet).

Generasjons- og livsfaseeffekter har svært ulike konsekvenser. Dersom det bare var snakk om livsfaseeffekter den gangen, og ungdom etter hvert har overtatt sine foreldres holdninger, har holdningsendringene skjedd på individnivå, ikke på samfunnsnivå. De har dermed ikke påvirket de frivillige organisasjonene eller deres rolle i samfunnet. Men dersom generasjonsforskjellene vedvarer, kan konsekvensene for samfunnet bli mer vidtrekkende. Såfremt nye ungdomskull likner mer på de litt eldre enn de eldste som går ut av befolkningen, kan vi få en gradvis endring i verdier i befolkningen etter hvert som nye generasjoner avløser gamle. Ungdoms holdnings- og adferdsmønster av i dag vil i så fall bli det dominerende i fremtiden, også blant voksne og etter hvert eldre. En slik endring vil kunne bidra til varig endring i frivillighetens omfang, type og effekt etter hvert som motkreftene – de eldre – forsvinner ut av befolkningen.

Siden artikkelen var basert på data fra ett måletidspunkt, kunne den ikke skille livsfase- og generasjonseffekter fra hverandre. Likevel ble det argumentert for at generasjonsperspektivet var det mest sannsynlige. Parallele utviklingstrekk på organisasjonsnivå, som avideologisering, økende utskiftning og svekkelse av det tradisjonelle barne- og ungdomsarbeidet,

gjorde det vanskelig å redusere ungdoms holdninger til uttrykk for umodenhet. I artikkelen i TfU heter det:

Det tilgjengelige datamaterialet tillater oss ikke å slå fast om det er snakk om et generasjons- eller livsfasefenomen. Likevel styrker analysene av de lokale foreningene sannsynligheten for at det er mer det første enn det siste. I en situasjon der de tradisjonelle, verdibaserte organisasjonene forvitrer, er det lite sannsynlig at dagens unge etter hvert vil utvikle de samme holdningene som dagens eldre forfekter, selv om aktivitetens omfang skulle forbli konstant. Organisasjonene og strukturene som formet tidligere generasjoners holdninger, er betydelig svekket. Det betyr at dagens unge frivillige også i voksen alder vil gjøre andre erfaringer enn de deres foreldre og besteforeldre gjorde. (Wollebæk 2001:84, utheving i originaltekst)

Nå er vi i en situasjon der vi kan teste holdbarheten av generasjonshypotesen som ble formulert den gangen. I 2009 gjennomførte vi innenfor rammen av forskningsprogrammet Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor en ny, stor undersøkelse om frivillig innsats, der mange av spørsmålene fra 1998-undersøkelsen som ble analysert i 2001-artikkelen, ble stilt på nytt (Wollebæk og Sivesind 2010). Selv om vi ikke kan følge enkeltpersoner over disse elleve årene, kan vi undersøke om dagens 27–35-åringene svarer det samme som 16–24-åringene gjorde i 1998. Var det primært livsfasemønstre eller generasjonseffekter som ble avdekket i artikkelen for ti år siden? Og har det også skjedd endringer som berører hele befolkningen på tvers av generasjon?

Om livsfase- og generasjonsforskjeller

Hellevik (2001:52) har vist at alder er en klart viktigere faktor for å forklare bestemte verdsett i befolkningen enn både utdannelse, yrke og regionstilhørighet. Innenfor norsk statsvitenskap og sosiologi har likevel alder hatt en svakere plass som forklaringskategori enn både sosiodemografiske og geografiske faktorer. I artikkelen fra 2001 konkluderte imidlertid Hellevik med at «... *det aldersdelte samfunn* [er] en mer dekkende betegnelse for dagens Norge enn det klassesdelte eller sentrum–periferi-delte samfunn».

Men alder er en flyktig kategori hvis effekt er vanskelig å tolke i tverrsnittsundersøkelser. For å forstå hvilken betydning denne variabelen har som avspeiling og katalysator for ulike typer samfunnsendring, er det nød-

vendig å skille mellom aldersforskjeller som gjenspeiler henholdsvis livsfase- og generasjonseffekter.

I et perspektiv der ungdom blir betraktet som en sosial kategori definert ut fra et bestemt aldersstratum, er livsfaseantakelser nærliggende: I den grad gruppen ungdom har distinkte karakteristika utover sin alder med hensyn til holdninger eller atferd, skyldes dette nettopp den spesielle livsfasen de er i. Bestemte livsfaser innebærer bestemte roller eller relasjoner (for eksempel det å være yrkesaktiv eller det å ha familie). Holdninger og adferd vil endre seg i takt med slike livsfaseendringer. Mange studier støtter dette synet. For eksempel har Yang (2008) vist at subjektiv lykkefølelse varierer med livsfase, ikke generasjon, og dette er også et vanlig funn med hensyn til religiøsitet (Schwadel 2010).

Generasjonsantakelser vil derimot basere seg på at visse trekk ved en aldersgruppe etableres tidlig og er relativt robuste mot påvirkning gjennom livets ulike faser. Mens livsfaseperspektivet retter fokus mot endringer som følger av forandring i rolle og status, fokuserer generasjonsperspektivet på relativ stabilitet etter at adferd og holdninger «setter seg» gjennom noen få, formative år. I Norge har Hellevik (2001) vist at generasjonsforskjeller mellom unges og eldres verdimønstre i mange tilfeller vedvarer uavhengig av aldring, mens Inglehart (2008) har vist stabile generasjonsforskjeller i den relative vektleggingen av materialistiske og postmaterialistiske verdier over en periode på 35 år.

Muligheten for at verdi- og adferdsmønstre er generasjonsbetingede, gjør ungdom til en spesielt interessant gruppe å studere. I stedet for at man betrakter ungdom som en flyktig kategori, vil man da se på unge med særlig stor interesse nettopp fordi de forventes å være bærere av verdier som gradvis vil komme til å stå sterkere i fremtiden.

Til grunn for generasjonsperspektivet ligger en antakelse om at bestemte hendelser vil ha en noenlunde likeartet effekt på en hel aldersklasse. Videre bygger dette perspektivet på en antakelse om at en aldersklasse vil være særlig mottakelig for denne typen impulser i en gitt fase i livet. Da er det særlig overgangen mellom ungdom og tidlig voksentid som i empiriske studier har vist seg å være interessant. Åpenheten som følger med denne søkefasen, gir et stort potensial for sosialisering, og i studier av politisk sosialisering har oppmerksomheten særlig vært rettet mot tidlig sosialisering gjennom barndom og oppvekst (se for eksempel Easton og Hess 1962 og Pateman 1970).

Særlig viktig i denne forbindelsen er observasjonen at deltakelsesvaner etableres i bestemte livsfaser. Med andre ord: De som lærer seg deltakelse i ung alder, vil også ha høyere sannsynlighet for å delta i senere livsfaser.

Studier av unges valgdeltakelse har for eksempel vist at førstegangsvelgernes avgjørelse om å delta eller å la være å delta har betydelige konsekvenser for deres senere valgdeltakelse (Franklin 2004). De som deltar som førstegangsvelgere, har langt større sannsynlighet for å delta også ved senere valg, mens de som ikke deltar som førstegangsvelgere, vil være tilbøyelige til å sitte hjemme også ved de etterfølgende valgene. Årsaken er at samtidige hendelser og erfaringer vil sette særlige spor hos den aldersklassen som befinner seg i orienteringsfasen mellom ungdoms- og voksenliv (Mannheim 1952).

Overfører vi dette resonnementet til det frivillige organisasjonslivet, blir antakelsen at nivået og innretningen på unge menneskers frivillighet blir bestemmende for deres frivillige innsats i voksen alder. I disse overgangsårene faller mye av rammeverket for ungdomslivet bort, ettersom de fleste flytter hjemmefra og slutter på skolen. Familie og skole har utgjort faste holdepunkter for de fleste. I årene etter endt videregående utdanning svekkes eller forsvinner disse holdepunktene, og den første fasen av voksenlivet innledes. Den strukturen som utgjøres av familie og skole, skal gradvis erstattes av en ny. Valgdeltakelsesstudiene antyder at dette er en sårbar fase. Klarer man ikke å erstatte ett rammeverk med et annet, er faren for å falle utenfor viktige samfunnsarenaer større.

Dersom vi kan observere holdningsmønster som etableres hos bestemte alderskohorter, og som ikke endres vesentlig som følge av at disse alderskohortene entrer nye livsfaser, er det rimelig å slå fast at vi har å gjøre med en generasjonseffekt. I tillegg til livsfase- og generasjonseffekter er det vanlig å skille ut såkalte *periodeeffekter*. I motsetning til generasjonseffekter vil periodeeffekter treffe alle generasjoner noenlunde likt. Bestemte hendelser har med andre ord noenlunde likeartet virkning på holdninger og verdsett innenfor alle alderskohorter. Periodeeffekter og livsfaseeffekter kan opptre i kombinasjon. I slike tilfeller vil virkningen av en hendelse være lik innenfor alle alderskohorter, men holdninger vil like fullt endres i takt med endringer i livssituasjon. Det vil si at alle alderskohorter endrer seg, men forholdet mellom dem vil ikke endre seg.

I de følgende empiriske analysene skal vi først kartlegge endringer i holdninger innenfor ulike aldersgrupper mellom 1998 og 2009. Deretter følger vi de enkelte alderskohortene på de to tidspunktene for å se hvor stor del av de observerte endringene som skyldes aldring/periodeeffekter. Til sist vil vi teste generasjonshypotesen gjennom en analyse av utskiftning av alderskohorter i befolkningen.

Data

Datamaterialet består av to tverrsnittundersøkelser, *Undersøkelse om frivillig innsats*, gjennomført i 1998 og 2009. 1998-undersøkelsen ble sendt per post til et representativt befolkningsutvalg. Svarprosenten var 45, og nettoutvalget besto av 1 695 respondenter (for mer informasjon, se Wollebæk mfl. 1998). I 2009 ble undersøkelsen gjennomført per telefon av Statistisk sentralbyrå (for mer informasjon, se Wollebæk og Sivesind 2010). Svarprosenten var 53, og nettoutvalget består av 1 937 svar. Spørsmålene som analyseres i denne artikkelen, var formulert på identisk måte på de to måletidspunktene.

Livsfasen eller generasjon?

Hvordan forholder aldersgruppene seg til frivillig organisering før og nå? Nedenfor ser vi på åtte spørsmål der det var klare forskjeller mellom personer i ulike aldre i 1998. Seks av spørsmålene er stilt bare til dem som har gjort en frivillig innsats, ett er stilt til alle respondentene i utvalget, mens ett er stilt til alle som er medlemmer av en organisasjon. Spørsmålene dekker holdninger til medlemskap og organisasjonsdemokrati, til verdien av å være tilknyttet spesifikke organisasjoner, til frivillighetens egenverdi og til motivasjonen for å gjøre frivillig arbeid.

Tabell 1 viser i hvor stor grad det har skjedd endringer mellom 1998 og 2009 i befolkningen som helhet, og i ulike aldersgrupper. Resultatene viser at endringene er klare på seks av åtte spørsmål. I alle tilfeller går utviklingen i retning av holdningene yngre generasjoner sto for i 1998.

Det er imidlertid to unntak. Det formelle medlemskapet og det interne organisasjonsdemokratiet har minst like stor oppslutning i dag som for elleve år siden. Så mange som 72 prosent av organisasjonsmedlemmene er i dag svært enige i et utsagn om at «det er viktig for meg at organisasjonen er demokratisk organisert». Så godt som ingen erklærer seg uenige. Fraværet av endring i holdningen til disse spørsmålene kan synes pussig, all den tid stadig færre av de frivillige har medlemstilknytning til organisasjoner, og de demokratiske prosessene internt i organisasjonene er i sterk endring (Wollebæk og Sivesind 2010). I tillegg til medlemskapets svekkede rolle har vi også observert en sterk reduksjon i møtevirksomheten og sentralisering av makt fra medlemmer til styre (Christensen mfl., under utgivelse). Det kan fortolkes enten som at det er et utilfredsstilt ønske om mer demokrati i organisasjonene, en annen oppfatning av hva demokrati er enn den tradisjonelle organisasjonsmodellen, eller at spørsmålene simpelthen er for lite forpliktende og lette å si seg enig i, uten at de betyr all verdens for respondentene.

Tabell 1: Holdninger til frivillig organisering i 1998 og 2009, etter alder.

	16–24 år		25–39 år		40–54 år		55–69 år		70 år+		Totalt	
	98	09	98	09	98	09	98	09	98	09	98	09
Medlemskap og demokrati												
A. Til frivillige: Hvor viktig er det for deg å være medlem av organisasjoner du gjør slikt [frivillig, ulønnet] arbeid for? (% «Svært viktig»)												
	32	39	34	36	43	48	62	48	57	52	43	44
B. Til medlemmer: Det er viktig for meg at organisasjonen er demokratisk organisert. (% som svarer «Svært enig».)												
	40	47	67	65	77	77	77	78	84	78	70	72
Tilknytning til enkeltorganisasjoner												
C. Frivillige: Er det viktig for deg at du har arbeidet for akkurat den eller de organisasjonene du har gjort frivillig, ulønnet arbeid for, eller kunne du like gjerne ha gjort det samme arbeidet for andre organisasjoner som driver med liknende aktiviteter? (% som svarer «Viktig med bestemt organisasjon», og ikke «Kunne like gjerne gjort arbeidet for andre» eller «Vet ikke».)												
	59	58	66	58	62	60	68	61	77	68	66	60
Frivillighetens egenverdi												
D. Til alle: Frivillige står for viktige verdier som ikke kan erstattes av lønnet arbeidskraft. (% som svarer «Svært enig».)												
	40	35	51	43	60	58	69	58	77	63	58	52
Motivasjon for frivillig arbeid												
E. Frivillige: Jeg kan lære mer om det jeg arbeider for.												
	64	78	66	64	65	66	64	70	41	66	63	68
F. Frivillige: Jeg kan få kontakter som kan hjelpe meg i arbeidslivet.												
	47	62	35	37	21	34	27	24	11	16	30	34
G. Frivillige: Jeg føler meg betydningsfull når jeg arbeider frivillig.												
	42	66	35	47	24	43	34	51	38	54	33	49
H. Frivillige: Det er bra å ha en attest på at man har arbeidet som frivillig.												
	41	65	24	30	12	27	12	28	21	18	21	32

På de andre spørsmålene er det imidlertid klare endringer. Frivillige synes det er mindre viktig i dag enn i 1998 å utføre arbeidet for bestemte organisasjoner, mens en økende andel velger det alternative svaret – at de like gjerne kunne gjort tilsvarende aktiviteter for en annen organisasjon. Dette viser at de frivillige er svakere knyttet til enkeltorganisasjoner i 2009 enn for elleve år siden. Det er også en mindre andel som mener frivillig arbeid skiller seg verdimeslig fra vanlig lønnsarbeid, i 2009 enn i 1998.

Også begrunnelsene for å gjøre frivillig arbeid har endret seg i forventet retning. Særlig øker vektleggingen av styrket selvaktelse (å føle seg betydningsfull) og instrumentelle begrunnelser. Instrumentelle motiver er begrunnelser for frivillig arbeid der det arbeidet i seg selv ikke representerer målet i seg selv; det er et virkemiddel for å oppnå andre mål, som å lære seg ferdigheter eller fordeler på arbeidsmarkedet. Motivasjonen er, uttrykt med selvbestemmelsesteoriens begrepsapparat, ytre (*extrinsic*): Det handler om å utføre en oppgave for å oppnå et mål som ikke er knyttet til selve aktiviteten (Allen og Shaw 2009). Frivillighet er i denne sammenhengen en bevisst investering av tid for å heve ens humane og/eller sosiale kapital. Motivasjonskilden som øker mest i betydning, er imidlertid et ønske om å føle seg betydningsfull i kraft av å være frivillig. Motivasjonsendringene knytter an til selvrealisering i bred forstand. Oppslutningen om å «gjøre noe konkret for saker som opptar meg» eller at man har «venner som også er frivillige», er derimot svakt synkende (Wollebæk og Sivesind 2010).

Økningen i instrumentelle begrunnelser er størst blant ungdom. Her må det legges til at andelen unge som gjør frivillig arbeid, er lavere i 2009 (39 prosent) enn i 1998 (45 prosent), og at gruppen av frivillige unge i enda mindre grad i dag enn for elleve år siden utgjør et tverrsnitt av ungdomsbefolkningen. De unge frivillige er mer ressurssterke (i form av utdanning, inntekt m.v.) i dag enn for elleve år siden – den sosiale seleksjonen er betydelig klarere, særlig blant unge menn (Wollebæk og Sivesind 2010). Flere unge faller utenfor organisasjonslivet, men når unge først deltar som frivillige, er de mer motiverte og klare på sine forventninger.

Men endringene er omfattende blant eldre også. De som var over 70 år i 1998, som nå har gått ut av datamaterialet som stanser ved 79 år i 2009, avvek i mye større grad fra befolkningen for øvrig i sine forventninger til frivillig arbeid enn det som er tilfellet i dag. Et ønske om å lære noe gjennom frivillig arbeid er i dag like viktig for pensjonister som for middelaldrende. Begrepet *livslang læring* har fått økt gjennomslag de siste ti årene, og pensjonistbefolkningen har både høyere utdanning og bedre helse enn før, og dermed bedre forutsetninger for tilegnelse av ny kunnskap. På den annen side står pensjonistene i mindre grad enn før som entydige forsvarene av tradisjonelle verdier

knyttet til frivillig organisering, som formelt medlemskap, lojalitet til enkeltorganisasjoner og ulønnet innsats. De er fortsatt jevnt over mer tradisjonelle i sin orientering enn yngre generasjoner, men forskjellene er mindre.

Tabell 2: Holdninger til frivillig organisering i 1998 og 2009 i et livsfaseperspektiv.

	Født 1974–1982			Født 1959–1973			Født 1944–1958		
	1998	2009	Endr. 98–09	1998	2009	Endr. 98–09	1998	2009	Endr. 98–09
A. Frivillige: Viktig å være medlem av organisasjonen(e).	32	36	+ 4	34	45	+ 11	43	46	+ 3
B. Medlemmer: Viktig at organisasjonen er demokratisk.	40	58	+ 18	67	73	+ 6	77	79	+ 2
C. Frivillige: Viktig å arbeide for bestemt(e) organisasjon(er).	59	56	– 3	66	61	– 5	62	59	– 3
D. Alle: Frivillige representere viktige verdier som ikke kan erstattes av lønnede.	40	38	– 2	51	56	+ 5	60	59	– 1
E. Frivillige: Jeg kan lære mer om det jeg arbeider for.	64	63	– 1	66	65	– 1	65	69	+ 4
F. Frivillige: Jeg kan få kontakter som kan hjelpe meg i arbeidslivet.	47	37	– 10	35	35	0	21	26	+ 5
G. Frivillige: Jeg føler meg betydningsfull når jeg arbeider frivillig.	42	49	+ 7	35	45	+ 10	24	46	+ 22
H. Frivillige: Det er bra å ha en attest på at man har arbeidet som frivillig.	41	29	– 12	24	28	+ 4	12	28	+ 16

I tabell 2 følger vi aldersgruppene elleve år etter første undersøkelse for å se hvor mye av de observerte endringene som skyldes aldring, eventuelt periodeeffekter. Her er vi ikke primært interessert i nivået, det vil si hvor på holdningsskalaene de enkelte alderskohortene ligger. I stedet er vi interessert i å sammenligne endringsmønsteret hos de ulike kohortene. Spørsmålet er for det første om det er endringer innad i fødselskohortene (for å avdekke effekter av livsfase), for det andre om endringene mellom de to observasjonspunktene går i samme eller i forskjellig retning (for å avdekke eventuelle periodeeffekter). Der det er stabilitet internt i kohortene, er det sannsynlig at

modning og aldring har hatt liten effekt på holdningene. Om alle alderskohortene endrer seg omtrent like mye, er det rimelig å peke på såkalte periodeeffekter – endringer i omgivelsene som påvirker alle generasjoner mer eller mindre likt. Om endringene går i ulik retning eller er av ulik styrke innad i en kohort, for eksempel ved at ungdom påvirkes sterkere eller på en annen måte enn 50-åringene, er aldring og modning en rimelig forklaring på endringen.

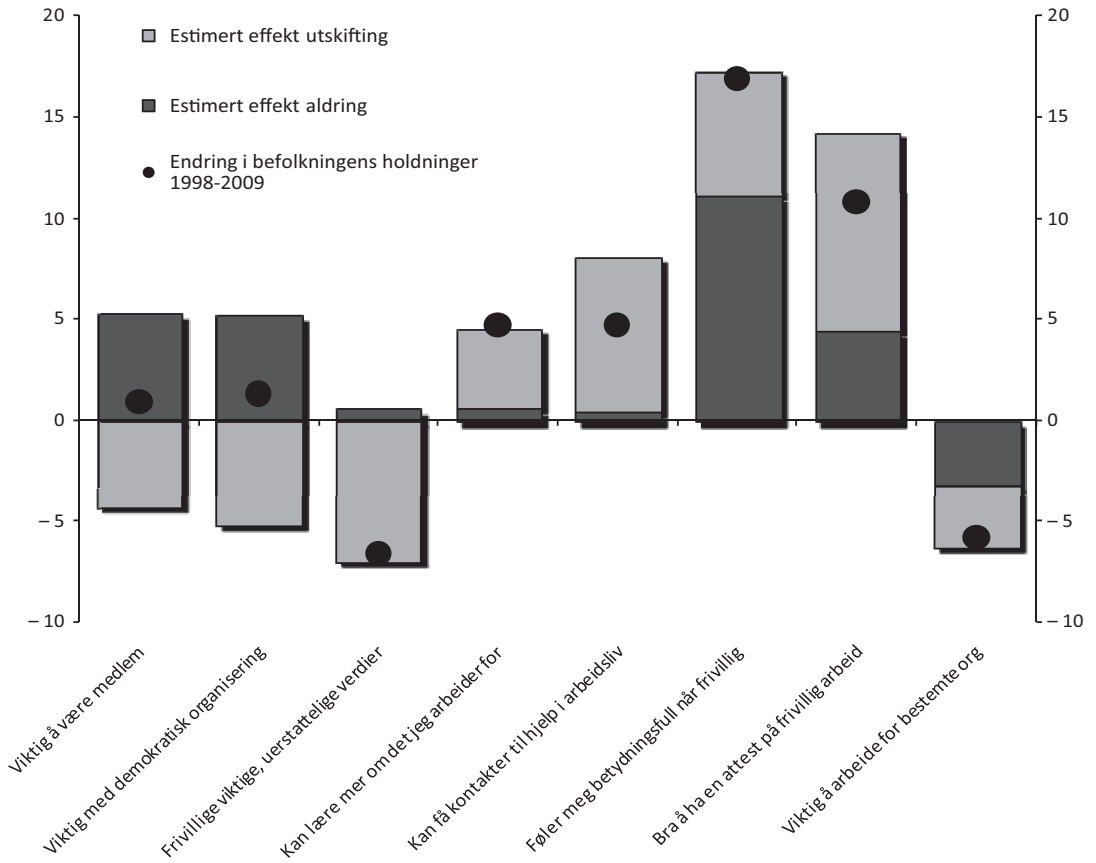
De observerte endringene kan grovt sett deles inn i tre kategorier. For det første ser vi på tre av spørsmålene at endringene er beskjedne innenfor alle tre alderskohorter. Dette gjelder spørsmålene om hvorvidt det er viktig å arbeide for bestemte organisasjoner (C), hvorvidt frivillige representerer verdier som ikke kan erstattes av lønnede (D), og spørsmålet om læring (E). På disse spørsmålene bidrar altså ikke aldring og modning til å forklare noe av endringene vi har observert i populasjonen i samme periode.

For det andre observerer vi i tre tilfeller at endringene går i samme retning, men er av ulik styrke hos de forskjellige kohortene. Dette gjelder spørsmålet om betydningen av medlemskap (A), betydningen av at organisasjoner er demokratiske (B), og følelsen av å være betydningsfull (G). På de to første av disse spørsmålene var endringene i populasjonen beskjedne, mens vi ser av tabell 2 at de yngre alderskuttene endrer seg betydelig mer enn de eldre. Den lunkne holdningen til organisasjonsdemokrati de yngre generasjonene ga uttrykk for i 1998, har de altså «vokst av seg». Når det gjelder ønsket om å være betydningsfull som frivillig, er det tvert imot en sterkere økning blant eldre, som trolig gjenspeiler at frivillighet har blitt en viktigere kilde til selvfølelse for personer som går ut av det lønnede arbeidslivet. Her bidrar aldring sterkt til endringen vi har observert i populasjonen som helhet.

Den tredje og siste kategorien kjennetegnes av at endringene går i ulik retning. Dette gjelder spørsmålet om å få kontakter gjennom frivillig innsats (I), men særlig spørsmålet om attest for frivillig innsats (L). I begge disse spørsmålene avtar betydningen innenfor den yngste alderskohorten, mens den tiltar innenfor den eldste. Tydeligst er mønsteret på spørsmålet om attest, der forskjellene mellom de to alderskohortene fra 1998 blir utlignet gjennom de endringene som skjer frem til 2009. Her er altså effekter av livsfase til stede, men siden de utlikner hverandre, kan de ikke forklare endringene i populasjonen.

Hvor mye av endringene i befolkningens holdninger skyldes generasjonsutskiftning, og hvor mye skyldes alder og modning? Mens det er enkelt å finne ut hvem som har kommet til i befolkningen, er det verre å bestemme hvem som har falt fra. Hellevik (2001) påpeker at det ikke er så enkelt som å sammenlikne nye unge med tidligere års eldre, siden det også er en viss avgang blant middelaldrende og unge.

Figur 1: Effekt av aldring og generasjonsutskifting på befolkningens holdninger til frivillig organisering 1998–2009.

Effekt aldring: endringer innen gruppen født mellom 1930 og 1982 * 0,8. Effekt utskifting: differanse mellom nye unge (16–27 år) i 2009 og befolkningen over 55 år i 1998 * 0,2 (estimert 4/5 av populasjonen).

Her benytter vi oss derfor av det samme opplegget som Hellevik (2001). Basert på en analyse av dødelighetsmønstre i Norge bruker han gjennomsnittsverdier for populasjonen over 55 år for å estimere holdningene til dem som har gått ut av populasjonen i løpet av en tolvårsperiode. Cirka 20 prosent av alderskuttene mellom 16 og 79 år er skiftet ut mellom 1998 og 2009, mens 80 prosent av alderskuttene fortsatt er i befolkningen. Effekten av aldring er dermed 80 prosent av forskjellen på holdningene i 1998

og 2009 blant dem som var mellom 16 og 68 år i 1998, og følgelig fortsatt befinner seg i målgruppen for undersøkelsen. Effekten av utskiftning er 20 prosent av differansen mellom de nye medlemmene av målgruppen (16–27 år i 2009) og et estimat for dem som har falt fra (gjennomsnitt for aldersgruppen over 55 år).

På de to første spørsmålene, der det som nevnt ikke har skjedd endringer av betydning i befolkningen, finner vi typiske og vedvarende livsfasemønstre: Generasjonsutskiftning og aldring peker i motsatte retninger og går samlet ut i null. Dagens unge er mer lunkne til organisasjonsdemokrati og formelle medlemskap enn de som har gått ut av målgruppa i perioden. Men effekten av utskiftning nulles ut av effekten av aldring og modning: Med økt alder følger økt forståelse og verdsetting av demokratiske strukturer.

På de øvrige spørsmålene er det imidlertid klare generasjonseffekter som opptrer noen ganger uavhengig av og andre ganger i kombinasjon med aldring. Med hensyn til synet på frivilliges egenverdi i sammenlikning med profesjonelle kan endringen i befolkningens holdninger utelukkende tilskrives generasjonsutskiftning. Unge mennesker som er vokst opp i et organisasjonssamfunn med flere betalte ansatte og i et samfunn sterkere preget av markedstankegang innen alle samfunnssektorer, ser i mindre grad enn eldre noen egenverdi i å arbeide uten betaling. Disse holdningene bærer de med seg videre. Personene som legger størst vekt på frivilliges egenverdi, forsvinner gradvis fra befolkningen. Det er derfor all grunn til å forvente at det vi tidligere har omtalt som en svekkelse av *frivillighetsideologien*, vil fortsette (Wollebæk mfl. 2000).

Med hensyn til motivasjonsendringene vi har observert i befolkningen, i retning av begrunnelser knyttet til selvaktelse og instrumentelle fordeler av innsatsen, er bildet noe mer komplisert. De yngste i 1998 legger noe mindre vekt på muligheten for attest på frivillig arbeid og kontakter i arbeidslivet enn i 2009. Det er derfor nærliggende å peke på ulike faser i yrkesaktivitet som en delforklaring på forskjellene mellom aldersgruppene på dette spørsmålet. Det har imidlertid også her skjedd en klar endring i befolkningens holdninger som i all hovedsak skyldes generasjonsutskiftning: Yngre generasjoner er mer opptatt av arbeidslivsfordeler enn tidligere generasjoner, og hele denne forskjellen blir ikke borte med modning eller aldring. Endelig er det innslag av periodeeffekter, der også godt voksne og Eldres holdninger har endret seg i ungdommens retning etter hvert som de har blitt eldre. Det er derfor svært sannsynlig at det er en frivillighet og et arbeidsmarked i endring som var hovedforklaringen på aldersforskjellene vi observert i 1998, og ikke ulike faser i yrkesaktiviteten. Også her framstår generasjonsforskjellene som viktigst og representerer hovedtyngden av endringene i befolkningen.

På spørsmålet om tilknytning til enkeltorganisasjoner ser vi en nokså entydig kombinasjon av periode- og generasjonseffekter. Aldring har ikke hatt noen effekt på ungdoms avvikende holdninger til dette spørsmålet i 1998. Tvert imot har løsrivelsesprosessen fortsatt i omtrent like stort omfang både blant unge og godt voksne. I tillegg bidrar generasjonsutskiftningen til å påskynde utviklingen: De eldre, som har tendert til å være mer lojale mot enkeltorganisasjoner, har gått ut av befolkningen og blitt erstattet av yngre generasjoner som i større grad forventer å «shoppe rundt». Også her var ungdoms holdninger i 1998 et generasjonsfenomen, og ingen effekt av livsfase.

Oppsummert var forskjellene mellom unge og eldre i 1998 på alle punkter unntatt synet på interndemokrati og medlemskap varsler om framtidige holdningsendringer i befolkningen. Både med hensyn til syn på frivillighetens egenverdi, instrumentelle motiver for frivillig arbeid og grad av tilknytning til enkeltorganisasjoner har ungdom i stor grad båret med seg holdningene sine inn i voksen alder. Den nye ungdomsgenerasjonen likner mer på sine elleve år eldre storesøsken enn på sine foreldre og besteforeldre. Innenfor to tema, motivasjon for frivillig arbeid og tilknytning til enkeltorganisasjoner, har dessuten holdningene ungdom representerte i 1998, også styrket seg i eldre alderskohorter.

Konklusjon

Vi kan nå slå fast at når ungdom skilte seg fra eldre i 1998, skyldtes det først og fremst at de var sosialisert inn i et annet samfunn – og organisasjonssamfunn – enn tidligere generasjoner, ikke at de var umodne. Funnene i denne artikkelen gir sterk støtte til et perspektiv der man er oppmerksom på forskjeller mellom yngre og eldre, og vurderer i hvilken grad disse kan være et prisme som gjør det lettere å få øye på og forstå samfunnsendringer.

Organisasjonssamfunnet har endret seg videre de siste ti årene, i takt med samfunnet rundt. Deltakelsen har blitt noe redusert, først og fremst ved at yngre har trukket seg tilbake; aktive medlemskap har blitt erstattet av passiv støtte og pengegaver; de trauste medlemsorganisasjonene basert på folkebevegelsesmodellen, med hierarkisk og demokratisk struktur, har blitt enda færre (Christensen mfl., under utgivelse). De gjenværende medlemsorganisasjonene kappes om å tilpasse aktiviteter og strukturer til oppfatninger om hva nye, moderne frivillige krever av tilrettelegging og skreddersydde aktiviteter (Gulbrandsen og Ødegård, under utgivelse). Rent lokale initiativ, festivaler, frivillighetsportaler og -sentraler som dyrker individuell virkestrang snarere enn kollektiv organisering, blomstrer som aldri før.

Parallelt med og kanskje også som konsekvens av dette oppstår stadig tydeligere klasseskiller, særlig blant de unge. Ressurssterk ungdom deltar minst like mye som før og er seg enda mer bevisst frivillighetens ymse fordeler, mens ungdom som ikke fullfører videregående, har svak tilknytning til arbeidsmarkedet og ofte også helseproblemer, faller utenfor med en betydelig større grad av systematikk i dag enn ved årtusenskiftet. Den dramatiske negative utviklingen i deltakelsesraten blant unge menn med begrenset formell utdanning er dypt urovekkende (Wollebæk og Sivesind 2010).

Organisasjonslivet har blitt en arena preget av større individuelle valgmuligheter. Den enkelte selv må definere sine interesser og enten selv aktivt oppsøke arenaer for å leve dem ut eller bli spurt av noen som ønsker å ha dem med. Det er en situasjon som gir større frihet og muligheter for det store, ressurssterke flertallet, men bygger barrierer for resten med smalere sosiale nettverk og mindre oversikt og kunnskap. Personer med lav utdanning og inntekt oppgir i betydelig større grad enn høystatusgrupper at de ikke er så organisasjonsaktive som de kunne ønske, at årsaken er at ingen har spurt dem, eller at de ikke vet hvor de skal begynne (Wollebæk og Sivesind 2010).

Ungdoms svar på holdningsspørsmålene i 1998-undersøkelsen varslet om dette nye, individualiserte organisasjonssamfunnet. I dag kan vi slå fast at det er stor grad av stabilitet i holdningene til frivillig organisering internt i kohortene. Hvis Franklin (2004) har rett i at også deltakelsesmønstrene setter seg i ung alder, og utviklingen fortsetter i samme spor som våre tall peker i retning av både med hensyn til holdning og atferd, er det grunn til å anta at endringene vi har observert over den siste tiårsperioden, bare kommer til å tilta i styrke og betydning i årene framover.

Selv om det nye og det gamle alltid eksisterer side om side, utgjør den siste generasjonen som ble sosialisert inn i organisasjonssamfunnet før det vi tidligere har omtalt som det store vannskillet på 1960-tallet (Wollebæk og Selle 2002), en minkende del av den organisasjonsaktive befolkningen. Gradvis slipper motkreftene taket, og organisasjonssamfunnet skyter fart på ferden bort fra folkebevegelsesmodellen mot et mulighetenes marked – for den som har nok av og rett kapital.

Litteratur

- Allen, J.B. og S. Shaw (2009). «Everyone rolls up their sleeves and mucks in»: Exploring volunteers' motivation and experiences of the motivational climate of a sporting event. *Sport Management Review*, 12:79–90.
- Christensen, D.A., D. Wollebæk og K. Strømsnes (under utgivelse). *Endringer i det lokale organisasjonssamfunnet*. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Easton, D. og R.D. Hess (1962). The child's political world. *Midwest Journal of Political Science*, 6:229–246.
- Franklin, M.N. (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hellevik, O. (2001). Ungdommens verdisyn – livsfase- eller generasjonsbetinget? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 1(1):45–68.
- Inglehart, R. (2008). Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, 31:130–146.
- Mannheim, K. (1952). *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan.
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schwadel, P. (2010). Age, Period, and Cohort Effects on U.S. Religious Service Attendance: The Declining Impact of Sex, Southern Residence, and Catholic Affiliation. *Sociology of Religion*, 71:1–23.
- Wollebæk, D. (2001). Moderniseringen av organisasjonssamfunnet i et generasjonsperspektiv. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 1(1):69–87.
- Wollebæk, D. og K.H. Sivesind (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997–2009*. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Wollebæk, D. og P. Selle (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet: demokrati i omforming*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wollebæk, D., P. Selle og H. Lorentzen (1998). *Undersøkelse om frivillig innsats. Dokumentasjonsrapport*. Bergen: LOS-senteret.
- Wollebæk, D., P. Selle og H. Lorentzen (2000). *Frivillig innsats*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Yang, Y. (2008). Social Inequalities in Happiness in the United States, 1972 to 2004: An Age-Period-Cohort Analysis. *American Sociological Review*, 73:204–226.

Summary

Did they grow out of it? Generation and life cycle accounts of youth attitudes towards voluntary organizations and participation

In this article we analyse attitudes towards voluntary activity and associational participation among different age groups. The central question is whether age differences in attitudes mainly can be understood as life cycle or generational effects. In order to answer these questions we employ data from two population surveys; one conducted in 1998 and one in 2009. In order to ensure comparability over time a number of questions from the 1998 survey were repeated in 2009. Even if we have not made use of a panel design it has been possible to analyse whether respondents from the same birth cohort are consistent across the two surveys. In addition we have studied the effects of cohort replacement in the population. Young peoples' attitudes in 1998 foreshadowed a stronger individualisation in associational life. Today we are in a position to ascertain that attitudes are highly stable within birth cohorts across time. In other words, our analyses lend far more support to the generational perspective than to the life cycle perspective. Studies of turnout have shown that patterns of participation are laid down at an early age. If this holds true for the voluntary sector, we can assume that the changes we have observed will gain even more momentum in the years to come.